

LITURGIEGESCHIEDENIS



Pieter Helmus

Inhoud

Inleiding	2
Ontwikkelingen in de eredienst.....	2
Interpreteren van liturgische ontwikkelingen.....	4
Postmodern levensgevoel	4
Interpreteren van de hedendaagse liturgie in de postmoderne situatie.....	5
Waarden van de liturgische ontwikkeling.....	7
Positieve kanten van de postmoderne cultuur	7
Wat verstaan we onder liturgie.....	7
Korte historische inbedding gereformeerde kerkdienst	8
Kritische vraagtekens bij de huidige ontwikkeling	8
Conclusie en aanbeveling	10
Bibliografie.....	10

Inleiding

In dit essay begeef ik mij op moeilijk terrein. Het beoordelen van de hedendaagse liturgie. Niets in de kerk lijkt meer reden van debat dan de inhoud van de kerkdienst. Het gaat vaak over muziek, over smaak en wat doet het voor mij. Bijkomend is dat ikzelf geen musicus ben. Toch is de lof aan God een opdracht voor elke gelovige. Daarom wil ik de verantwoordelijkheid nemen om een bijdrage te leveren aan deze relevante discussie. Uiteraard is dit bestek veel te kort om tot een uitgebreide wetenschappelijke verhandeling te komen. Het is vooral bedoeld voor mijzelf om mijn gedachten te ordenen en tot een bezinning te komen van wat er elke week in de kerkdienst gebeurt en hoe ik mijzelf daartoe verhoud. De hoofdvraag die dit essay wil beantwoorden luidt: Hoe kan de huidige liturgische praktijk in de GKv gewaardeerd worden in het licht van de traditie en Gods Woord?

De liturgische ontwikkelingen die ik in dit essay beschrijf zijn die van een gemiddelde kerkdienst van de gereformeerde kerken vrijgemaakt in Nederland van nu vergeleken met pakweg dertig jaar geleden. Na een korte omschrijving van de ontwikkeling van de eredienst, welke ik gedeeltelijk zelf heb meegemaakt wil ik dan een evaluatie geven van die ontwikkeling. Van daaruit wil ik komen tot een theologische waardering hiervan met gebruik van historie. Tenslotte maak ik een conclusie en een aanbevelingen. Het hierin globaal gevolgde stappenplan lijkt op hetgeen Richard Osmer gebruikt¹, alleen laat ik de praktische vierde stap grotendeels achterwege. Het beoogt niet een complete verhandeling te geven van dit complexe onderwerp, maar een eerste verkenning met voorlopige conclusies.

Ontwikkelingen in de eredienst

Van oudsher zijn de GKv een kerkverband met een sterke eenheid, waar de orden van dienst en de liturgie behoorlijk strak geregeld waren. In de kerkorde waren een heel aantal afspraken vastgelegd over van alles en nog wat in het kerkelijk leven en daarbij de inrichting van de kerkdienst en de bijbehorende liturgie. Gedurende een lange tijd werden deze laatste landelijk overal aangehouden, maar de laatste tiental jaren is daar verandering in gekomen. Waar in anno 1980 de gang van zaken in de kerkdiensten landelijk overal nagenoeg hetzelfde was, is dat nu niet meer zo. Vooral het laatste (anderhalf) decennium is er over de diverse kerken veel verschil ontstaan. Bijvoorbeeld een gemeente in het oosten van het land of een gemeente in een Vinex wijk in de randstad laten doorgaans veel verschillen zien. De begeleidingsmuziek, de keuze van liederen, het gebruik van formulieren bij doop en avondmaal zijn een aantal elementen die dertig jaar geleden eenheidsworst waren en nu per gemeente uiteenlopen.

Zoals hiervoor genoemd waren de orden van dienst vaste afspraken die landelijk werden nageleefd. Hierin is het e.e.a. veranderd. Door het steunpunt liturgie worden de orden van dienst zo omschreven: *“Voor de invulling van de kerkdiensten zijn de kerkenraden verantwoordelijk. In landelijk verband hebben de kerken diverse orden van dienst ontwikkeld en aanvaard bij wijze van voorbeeld en als aanbevolen orden. Dit zijn mogelijkheden om een gereformeerde kerkdienst in te*

¹ Osmer, *Practical Theology An Introduction*, 4

vullen op een manier die bijbels-theologisch, confessioneel en oecumenisch verantwoord is. De orden zijn dus niet op te vatten als een soort draaiboek van wat allemaal hooguit in een kerkdienst kan plaatsvinden en hoe dat uitgevoerd moet worden.” De invulling kan dus per gemeente verschillen en dat gebeurt dan tegenwoordig ook. Deze vrijheid was al ingezet in de jaren negentig, maar vooral door de synode van Leusden in 1999 werden veel besluiten genomen wat betreft nieuwe gezangen en liturgie.²

Van oudsher waren de psalmen in de traditionele berijming toonaangevend in de Gkv diensten. Op de ‘eigen’ basisscholen werden deze bij de kinderen al aangeleerd. Daarnaast was er een bundel ‘enige gezangen’ waarin een klein aantal gezangen was opgenomen. De muzikale begeleiding was bijna zonder uitzondering door het orgel. Gezien de praktijk van dertig jaar geleden is de huidige ontwikkeling revolutionair te noemen. De belangrijkste veranderingen op een rij: De participatie van de gemeente is toegenomen. De zichtbare rol van de ambten is flink afgenomen. Er speelt een band met voorzanger of aanbiddingsleider. De voorganger staat regelmatig niet meer op de preekstoel, maar loopt heen en weer op het podium. De preken zijn veel meer gericht op wat mensen aanspreekt, dan dat er iets uitgelegd wordt. Er is een moment voor de kinderen. Er wordt een toneelstuk opgevoerd. Een gemeentelid leest de Bijbel voor. Er wordt een filmpje vertoont. De voorganger gebruikt een diapresentatie ter ondersteuning van zijn preek. Er worden liederen gezongen uit zeer diverse liedbundels: Kerkboek, (nieuwe) liedboek, opwekking, psalmen voor nu, Hillsong, Sela enzovoort. De mogelijke liederen zijn eindeloos en de keuzes zijn legio.³ Het meest in het oog springende verandering is hierin de toenemende toepassing van populaire muziekinstrumenten. Een recente ontwikkeling is de ‘blended worship’ waarin verschillende muziekstijlen na elkaar in een dienst gebruikt worden. Hierin wordt nogal wat geknipt en geplakt en geëxperimenteerd, zodat meerdere muziekmaken aan bod komen en meerdere media benut worden.⁴ Door gebruik te maken van het evangelicale genre ontstaat er een heel andere sfeer in de kerkdienst. De populaire muziek brengt voor velen een meer aanbidde stijl van zingen en de bijbehorende lichamelijke uitingen. Het beleven en ervaren speelt een veel grotere rol dan dertig jaar geleden. Het zogenaamde ‘praise en worship’ model rukt op in de kerk.⁵ Hierbij kan nog worden opgemerkt dat deze laatste ontwikkeling op de middagdienst (bijna) geen invloed heeft uitgeoefend. Deze zijn meer traditioneel.

Deze veranderingen zijn opvallend te noemen, omdat ze het uiterlijk van de kerkdienst een heel ander aanzien geven. Er zijn echter daarbij ontwikkelingen waar te nemen die wat minder in het oog springen, omdat ze een langzamere trend volgen en niet opvallen, als er niet over langere tijd gekeken wordt. Hier wil ik de voor mij belangrijkste drie kort benoemen. Als eerste zijn met de intrede van nieuwe liederen er nieuwe teksten gekomen welke vaak een fundamenteel andere inhoud hebben dan de traditionele. De inhoud van de liederen geeft als het ware weer wat de gemeente gelooft. Het zogenaamde *lex orandi lex credendo*.⁶ De inhoud van de nieuwe liederen

² Middelkoop, *Kerken Onderweg : Geschiedenis van Kerken in Nederland*. 304-306

³ In 2009 kwam er een handreiking voor het gebruik van opwekkingsliederen door de deputaten kerkmuziek om de wildgroei een beetje tegen te gaan. Opvallend is dat hier in staat dat de psalmen toonaangevend horen te zijn. Verder worden er aanbevelingen gedaan voor de beoordeling van diverse liederen met betrekking tot Bijbelse verantwoording.

⁴ Weij, *Geknipt Voor de Liturgie*. 15-17

⁵ Ibid. 101

⁶ De wet van het bidden/zingen is de wet van het geloven

verschilt theologisch nogal eens met de traditionele liederen, hoewel dat niet voor alle geldt. Er is een grote diversiteit in inhoud en diepgang. In bijvoorbeeld de bundel opwekking speelt Gods wrekende gerechtigheid en zijn oordeel over zonde nagenoeg geen rol. Ze hebben over het algemeen een meer positiever mensbeeld, wat betreft zonde, dan traditionele gezangen zoals bijvoorbeeld "God enkel licht." Ze hebben niet zozeer een theologische lading, maar een emotionele. Bezien vanuit de traditie van het gereformeerde geloof is dat een behoorlijke verandering te noemen. In veel liederen van recenter datum komt de individuele gelovige meer aan het woord, maar niet alleen dat, het lied is vaak meer op het individu betrokken. Het gaat over mijn naderen tot God en tot mijn keuze om bij Hem te zijn. De persoonlijke keus en relatie met God lijkt prominenter aanwezig dan het gezamenlijke omgaan met God.

Er lijkt ten tweede een bepaalde verdeeldheid te komen in de diverse gemeenten en in het kerkverband als geheel, als het gaat over het gezamenlijke zingen en aanbidden. De nieuwe liederen worden niet door iedereen (enthousiast) meegezongen en bij sommige liederen met een onbekende of lastige melodie zingt bijna alleen de voorzanger. Daartegenover staat dat minder dan de helft de Geneefse psalmen, begeleid door het orgel, nog zingt. Bijna niemand onder de dertig jaar zingt deze mee. In de gemeente waar ik lid ben is deze tweedeling duidelijk waarneembaar. Het voornoemde aspect van de middagdienst maakt deze verdeeldheid overduidelijk zichtbaar, want daar worden de psalmen wel gezongen door alle aanwezigen, hoewel dit er veel minder zijn dan in de morgendienst. In gesprekken met mensen wordt dit beeld bevestigd. De een kent de melodieën van de meeste nieuwe liederen (opwekking) niet, ergert zich aan de muziek of vindt de tekst als een graat in de keel steken. Tegelijk en een ander vindt het traditionele kerklied begeleidt door het orgel verschrikkelijk.

Tenslotte is er als derde te constateren dat in zijn algemeenheid de toonaangevende rol van de psalmen is verdwenen. Er zijn veel diensten waar ze helemaal niet meer klinken en soms zelfs zondagen achter elkaar niet. In mijn eigen gemeente is met hoogtijdagen als Kerst, Pasen en Pinksteren de liturgie volledig 'nieuw' en klinkt er zelden nog een psalm meer. Allerlei eigentijdse initiatieven ten spijt, zoals Psalmen voor Nu, deze trend lijkt door te zetten.

Interpreteren van liturgische ontwikkelingen

De vraag die in deze paragraaf beantwoord moet worden is het waarom van de vele veranderingen die hiervoor zijn beschreven. In verband met de lengte van het essay kan niet elke verandering besproken worden, laat staan tot in detail. Om te kunnen duiden wat er allemaal aan de hand is in de kerk en vooral waarom het gebeurt moeten we de basisgrammatica van onze eigen tijd kennen: de cultuur.

Postmodern levensgevoel

De Nederlandse maatschappij anno 2016 zit midden het postmoderne tijdperk. In deze tijd en cultuur bevindt de kerk zich en ze verhoudt zich tot die cultuur. Om deze tijd en cultuur te beschrijven kan niet in een kort bestek. Hiervoor verwijs ik naar het millenniumrapport van het

SCP.⁷ Toch moet er iets over gezegd worden. Ik richt mij hier ter verduidelijking op de 5 i's⁸ die in voornoemd rapport naar voren komen als meest kenmerkend voor het postmoderne levensgevoel. Deze i's staan achtereenvolgens voor Individualisering, informalisering, informatisering, internationalisering en intensivering:

- **Individualisering** - meer keuzevrijheid voor het individu, minder afhankelijkheid
- **Informalisering** - lossen van de maatschappelijke verbanden, opkomst netwerkorganisaties, vermindering gezag autoriteiten
- **Informatisering** - verandering van communicatie en interactie door opkomst ICT, automatisering
- **Internationalisering** - migratiebewegingen, mondiale economie, Europese integratie, internationale cultuur
- **Intensivering** - hoge waardering beleving en gevoel, behoefte aan variatie en verandering

Het komt erop neer dat in het postmoderne levensgevoel het individu centraal staat. Je mag er zijn. Dat brengt tevens mee dat pluraliteit gezien wordt als de enige manier van denken, want ieder heeft zijn eigen waarheid. Tegelijk zien we een soort onthiërarchisering van gevestigde orden en meer egalitaire informele omgangsvormen. Centraal opgelegde en omvattende systemen worden niet geaccepteerd. De mens wordt bepaald bij het voortdurend beschikbaar zijn van informatie, bijvoorbeeld internet en social media. Dit dringt zich voortdurend op. In de internationaliserings-trend worden we steeds meer beïnvloed door het feit dat we een klein onderdeel van de wereld vormen. De wereld is een dorp en de Nederlander bestaat niet (meer). De laatste trend is veel-omvattend: Intensivering staat kort gezegd voor de belevingscultuur en heeft uiteenlopende verschijningsvormen. Vooral in deze trend is te zien hoe de postmoderne mens, die God dood heeft verklaard en onder een gesloten hemel leeft (Nietzsche), in een existentiële onzekerheid is beland en zijn levensoriëntatie richt op zelfexpressie en het vervullen van allerlei verlangens.⁹ Dat is waar hij zich mee vult. Kort gezegd het gaat om de 'kick', om het leuk zijn van de dingen. Niet omdat het moet, maar omdat het kan is het credo.

Interpreteren van de hedendaagse liturgie in de postmoderne situatie

In het licht van het voorgaande is het niet zo'n opgave om veel van de liturgische veranderingen te duiden. Bijvoorbeeld de geschetste nadruk op het individu kan vanuit de *individualisering* goed verklaard worden, evenals de daarbij horende pluriformiteit waarbij alle meningen getolereerd moeten worden, mits de een de ander niet overheerst. Keuzevrijheid is gewenst en daarom de grote diversiteit. Om het met een reclameslogan te zeggen: "niet omdat het moet, maar omdat het kan." De *informalisering*strend zorgt er voor dat de omgangsvormen veranderen, hetgeen te zien is in kleding en taalgebruik, in de manier waarop God wordt aangesproken en in het feit dat de gemeente meer participeert. Daarbovenop wordt informalisering zichtbaar in de eerder genoemde onthiërarchisering. Gezag is niet meer vanzelfsprekend en daarom dat van ambtsdragers ook niet meer. De kerkenraad is niet altijd zichtbaar meer en de voorganger wil niet meer hoog verheven

⁷ Schnabel, "In Het Zicht van de Toekomst."

⁸ Ibid. 53-64

⁹ Stoep and Kuiper, *Alles Wat Je Hart Begeert? : Christelijke Oriëntatie in Een Op Beleving Gerichte Cultuur*. 50-68

boven het kerkvolk staan op de preekstoel. *Informatisering* is duidelijk zichtbaar door bijvoorbeeld het gebruik van de beamer en de smartphone in een sms-dienst. De beamer heeft eveneens het gebruik van de verschillende liedbundels en Bijbelvertalingen gefaciliteerd, want dit was in het papieren tijdperk uiteraard niet mogelijk. *Internationalisering* is zichtbaar in de herkomst van de liederen, welke lang niet meer allemaal Nederlands zijn. De *intensiveringstrend* heeft de kerkdienst als belevenis een nieuw gezicht gegeven. Door deze trend is het vooral belangrijk om iets te voelen in de dienst. De emotionele lading van de liederen is hierdoor een belangrijke factor geworden bij de kerkbezoekers. De kerkdienst moet vooral aansprekend zijn en men moet er wat aan hebben. Dit is heel goed te begrijpen in het kader van de postmoderne belevingscultuur. Vorm en presentatie worden veel belangrijker gevonden dan de inhoud van de liederen. De opmars van het evangelicale genre kan van hieruit verklaard worden. Deze liederen spreken namelijk een overgroot deel van het kerkvolk veel meer aan dan het traditionele kerklied. Daarbij komt de behoefte aan variatie en verandering welke een reden zijn voor de enorme diversiteit aan kerkliederen en liturgieën. Dit zorgt voor een opmars van het 'praise en worship' model in de kerkdienst welke niet past in de traditionele orde van dienst.

De andere elementen die ik eerder noemde zijn voor een groot deel ook hierdoor te verklaren. De individuele keuze, het wegvallen van het gezag van de kerkenraad en de behoefte aan variatie en verandering heeft ervoor gezorgd dat kerkmensen kiezen welke kerkdienst ze wel of niet bezoeken. Op basis van het gegeven dat de kerkdienst de individuele gelovige wat moet opleveren is het bezoek aan de middagdienst drastisch afgenomen. Veel kerkgangers zijn shoppers geworden. De kerkmensen hebben steeds minder de neiging zich te binden aan een gemeente. Dit verminderen van saamhorigheid is wellicht een reden dat er zich in de kerkdienst situaties voordoen waarbij de gemeente verdeeld lijkt bij het zingen van liederen. Hierbij komt dan de eerder genoemde reden van onbekendheid van psalm of lied en het eventueel afkeuren van de inhoud. Onenigheid over liturgie en zangbundels is niet nieuw. In de 18^e en 19^e eeuw gaf de invoering van een bundel met evangelische gezangen de nodige oproer in de Hervormde kerk. Hier was de argumentatie van de tegenstanders dat het kerklied teveel gekleurd was door de tijdsgeest.¹⁰

Het feit dat de psalmen langzamerhand terrein verliezen heeft m.i. meerdere redenen. Verdringing door andere liederen, zowel in de dienst als op de scholen en in de gezinnen. De band of combo kan vaak niet de traditionele psalmen spelen. De kinderen leren nauwelijks nog psalmen op de basisschool waardoor er al een hele generatie deze melodieën niet meer kent. Toch zorgen ook eigentijdse psalminitiatieven niet tot een herleving van psalmen in de dienst.

Tenslotte speelt er m.i. op de achtergrond nog mee dat het godsgeloof van veel mensen anders is geworden. De Bijbel zelf heeft aan gezag ingeboet en grote delen van die Bijbel worden minder belangrijk of irrelevant geacht voor de gelovige in deze tijd. Kort gezegd er is geen breed gedeeld referentiekader meer. Hetgeen zich laat zien in ander geleefd geloof en geloofsexpressie.

¹⁰ Selderhuis, *Handboek Nederlandse Kerkgeschiedenis*. 597

Waarderen van de liturgische ontwikkeling

In deze paragraaf wil ik een moedige poging wagen om een normatieve theologische beoordeling te geven van de belangrijkste trends die in de vorige paragrafen beschreven zijn. Op zich is de invloed van de cultuur op de kerkdienst is niet zo vreemd, want we zijn mensen die leven in een bepaalde tijd en cultuur en wel in deze. De kerk is geplaatst in de wereld, maar is niet van de wereld. Er is in alle tijden wel een bepaalde spanning geweest tussen de relatie kerk en cultuur. Daarom is het moeilijk om die relatie en onderlinge verhouding te waarderen. Als eerste een aantal positieve kanten van de cultuurinvloed zoals hiervoor kort beschreven.

Positieve kanten van de postmoderne cultuur

Er is meer aandacht voor het individu, waardoor deze niet ten onder hoeft te gaan in de menigte. De persoonlijke relatie met God is belangrijk en de eigen verantwoordelijkheid. Door de informalisering is het enigszins stijve van de kerk weg, het geloof is niet automatisch of vanzelfsprekend meer. De gezagsdrager kan niet meer op zijn strepen staan, maar het gezag staat of valt met zijn eigen gezaghebbendheid. Door de internationalisering en informatisering is er een wereld open gegaan en kunnen we meer openstaan voor wat er elders in de wereld gebeurt en meeleven met de lotgevallen van andere mensen. De intensiveringstrend, de nadruk op het gevoel, heeft zeker een heel positieve kant en dat is dat gevoel en ervaring, die toch wezenlijke onderdelen van het menszijn zijn, mogen meedoen in de dienst aan de Heer. Er mag wat beleefd worden. Er is toenemende aandacht voor spiritualiteit als een onmisbaar onderdeel van het leven met God.

Voor ik naar de kritische kant ga wil ik eerst helder hebben waar het in de kerk en de kerkdienst over zou moeten gaan.

Wat verstaan we onder liturgie

Wat is eigenlijk liturgie? Hoe is die tot stand gekomen en wat heeft de traditie en de geschiedenis in dit verhaal te betekenen? De kerk is een vergadering van zondige kwetsbare mensen die telkens door de Heilige Geest op een bepaalde plaats, tijd en situatie vergaderd en gevormd wordt. Uit de geschiedenis van de kerk kunnen we leren welke weg God met de kerk gegaan is. Het is de voorgeschiedenis van ons als kerk, maar ook die van God. Net zoals de kerk een weg gegaan is, is ook de liturgie een weg gegaan. De liturgie van de kerkdienst, of eredienst zoals die in de Gereformeerde kerk genoemd wordt is het moment waarop de gemeente als geheel samenkomt en uiting geeft aan haar geloof. Het is de gezamenlijke offerende omgang met God. In de eredienst passen liturgische vormen die horen bij de eerbiedige omgang met een heilige God. Het is in de eerste plaats een samenkomen van de gemeente met haar God en pas in de tweede plaats een intermenselijk gebeuren.¹¹ Dat betekent dat er in de eerste plaats verticale communicatie plaatsvindt. Dat betekent vervolgens ook dat als een zondig mens God ontmoet er in de eerste plaats verootmoediging, schuldbesef en boete moet plaatshebben en dat God komt met zijn genade. In de gereformeerde kerkdienst heeft dit altijd een belangrijke plaats gehad met schuldbelijdenis, genadeverkondiging, vredegroet.

¹¹ Oskamp, Schuman, and Barnard, *De Weg van de Liturgie: Tradities, Achtergronden, Praktijk*. 73

Korte historische inbedding gereformeerde kerkdienst

De gereformeerde kerkdienst zoals die pakweg twintig tot dertig jaar geleden nog was heeft zijn wortels tot in de Reformatie. Daar is die vormgegeven op basis van de opvatting dat het Woord, en dat is Christus, centraal moest staan. De verkondiging van de Schrift werd het brandpunt van de eredienst. De kerkdienst zoals die toen gevormd is heeft weer nauwe verwantschap met de Middeleeuwse 'pronaus', wat een soort preekdienst was middenin de eucharistieviering van de Roomse kerk.¹² Op bepaalde punten was de reformatie een breuk met de Roomse kerk, maar er zijn veel doorlopende lijnen. Beide soorten liturgie kenmerken zich door een vaste structuur en gebruik van liturgische taal. De hiervoor genoemde schuldbelijdenis is vergelijkbaar met het Kyrie dat voorafgaande aan de mis werd gezongen (samen met andere gezangen). Tegelijk is het avondmaal een voortzetting van de eucharistie, maar dan gezuiverd van allerlei afgoderij. De gereformeerde kerk sloot daarbij in gebruiken weer aan op de kerk van de eerste eeuwen. Behalve dan de frequente viering van het avondmaal. Het meest kenmerkende van de gereformeerde kerkdienst is het woord en antwoordkarakter. God spreekt en de gemeente antwoordt.¹³

Kritische vraagtekens bij de huidige ontwikkeling

Veel van de huidige liturgische ontwikkelingen lijken op een radicale breuk met de traditie. Deze traditie lijkt steeds meer een last te zijn waar men zich aan wil ontworstelen. Waartoe dat leidt weet niemand, want wie zich lossnijdt van zijn eigen wortels komt in een identiteitscrisis. Dat is waar het in de GKV nu op uitgelopen is. Het gedeelde kader van Schrift en belijdenis is nagenoeg weggefallen en iedereen gaat zijn eigen gang. Deze geprivatiseerde geloofsbeleving heeft geleid tot een geprivatiseerde waarheidsbeleving. Tegelijk is het godsbeeld van veel westerse christenen radicaal anders geworden. Henk Bakker verwoordt het als geen ander als hij zegt: *"de postmoderne westerse christen verzuipt in de illusie dat hij gelukkig moet zijn, omdat Jezus hem gelukkig maakt."*¹⁴ Deze mens wil op een eigen geheel nieuwe manier vorm geven aan de dienst aan zijn god. Daarin is de kerkdienst enkel een feest, waarbij andere emoties dan vreugde niet passen. De westerse christen leeft over het algemeen een korte termijn leven en levert zich over aan ahistorisch belijden. Het hier geschetste is m.i. de onderliggende oorzaak van veel onjuiste ontwikkelingen.

Hoewel het in de liturgie om een ontmoeting met God moet gaan, kan ik me niet aan de indruk onttrekken dat het nu vaak meer lijkt te gaan om de mens zelf, de gelovige. Ieder viert afzonderlijk zijn eigen feestje met zijn God. Iedereen moet aan zijn trekken komen. Er is in grote mate sprake van onthechting. Echter alleen als onverdeelde groep mensen kan de gemeente zich presenteren als bruid van Christus. De kerk is niet een vereniging van mensen met dezelfde liefhebberij, maar een door God bijeengeroepen gemeenschap. Daarom alleen al zou het goed zijn om toch weer wat universaliteit in de liturgie terug te krijgen. Het individuele is onchristelijk. De gelovige behoort zich aan te sluiten in de lange rij van gelovigen voor hem en naast hem.

¹² Weij, *Geknipt Voor de Liturgie*. 67, 77

¹³ Ibid. 78, 79

¹⁴ Bakker, *Ze Hebben Lief, Maar Worden Vervolgd: Radicaal Christendom in de Tweede Eeuw En Nu*. 156

Gevoel en beleving mogen volop meedoen in de kerkdienst, maar ze kunnen geen doel op zich zijn. De lofprijzing komt God toe en door mijn gevoelens kom ik niet dicht bij God. God keert zichzelf tot zijn gemeente. De verwondering over deze ontmoeting kan zeker bepaalde gevoelens opwekken en dat is m.i. de juiste volgorde. Dit brengt mij bij de muziek en de sfeer die zij beoogt op te wekken. In sommige gevallen is de muziek ingetogen en passend bij de ontmoeting met God, dus het is niet zo dat per definitie moderne muziekinstrumenten niet gebruikt kunnen worden. Echter heel vaak is de muzikale vorm niet passend bij de ontmoeting met God. De beat die zo kenmerkend is voor popmuziek zorgt m.i. voor een overprikkeling van de zintuigen en is gericht om de luisteraar mee te nemen in hogere sferen, waarbij de verstandelijke vermogens onderdrukt worden. Populair gezegd: “zet uw verstand op nul en amuseer u.” Ik noem dit het “gospel van MTV.” Harde en schreeuwerige muziek heeft op een bepaald moment niets meer met God te maken. Hier zien we de uitwassen van de belevingscultuur terug in de kerk. Deze muziek is ooit de kerk ingebracht om de kerkdienst laagdrempeliger te maken voor zoekers en ongelovigen, maar het lijkt er meer op dat het entertainment is voor verveelde christenen of uit behoefte om niet op te vallen en lekker mee te doen met de massa.¹⁵ Daarbij komt dat de kerkdienst niet een bijeenkomst voor doelgroepen is. Het is geen evangelisatiebijeenkomst. Als dat zo wordt opgevat dan is dat per definitie een grote vergissing. De eredienst moet gericht zijn op God en de ontmoeting met Hem. Het gaat er niet om wat ik er aan gehad heb, maar komt God aan zijn eer en tegelijk wil ik mij laten vormen door zijn woord? Vaak wordt als reden voor populaire muziek aangevoerd, dat de mensen anders de kerk uitlopen omdat ze de diensten niet meer aantrekkelijk vinden. Dan is het goed om te beseffen dat wij mensen het evangelie niet toegankelijker kunnen maken en dat een kerk die aantrekkelijk wil zijn voor deze hedonistische wereld het gevaar loopt een hoer te worden. Het is zaak om in deze ons in onze voorgeschiedenis te verdiepen en daaruit lering trekken.

Over het moderne kerklied kan nog worden opgemerkt dat zij vooral aansluit bij het al eerder genoemde veranderde godsbeeld. Het evangelie wordt mensgerichter geïnterpreteerd en dat laat zich horen in de liedteksten. Hier heeft de kerk haar traditie los gelaten. De mens keert zich tot God i.p.v. andersom en God moet maar komen op bestelling. Echter de kerk heeft God helemaal niet in de aanbidding. God is wie hij is en hij komt niet uit de hemel door ons zingen. Hij is zeker liefde, maar ook een toornend God. En met onze zondigheid valt het helemaal niet mee. De spanning tussen zonde en genade welke zo typerend is voor gereformeerde liturgie, wordt in veel evangelicale liederen weggepoetst. De scherpe randjes van het evangelie zijn er afgevijld. Dit brengt mij het slot van deze paragraaf tot een beoordeling van de teloorgang van de psalmcultuur. De psalmen als wortelgestel van het geestelijk leven, als gebruiksboek, verdwijnen en dat is niet positief. Er groeit een hele generatie christenen op die meent het zonder de psalmen te kunnen doen, echter dat heeft gevolgen. Een christen kan niet zonder.¹⁶ De psalmen hebben hele generaties gelovigen gevormd en de kerk dient zich dat te beseffen.

¹⁵ Ibid. 219

¹⁶ Schinkelshoek, “N.T. Wright: Hoognodig Weer Hele Psalmen Zingen.”

Conclusie en aanbeveling

Er valt nog veel meer te zeggen en het is zeker niet zo dat alles per definitie fout is. De cultuur hoeft niet gedemoniseerd te worden. De kerk is ook niet gebonden aan in beton gegoten vormen van eredienst. Ze mag geen museumstuk worden. Een grotere hoeveelheid liederen, waarbij Christus zelf bij naam genoemd wordt is goed als aanvulling op de psalmen. Een aanzienlijk aantal nieuwe liederen en gezangen heeft wel een rijke inhoud en zijn aansprekend. Menselijke creativiteit mag benut worden. Er kan hier nog veel meer positiefs toegevoegd worden. Het geschetste beeld is bewust eenzijdig om bepaalde onjuiste trends zichtbaar te maken en verkeerde kanten van de cultuur in de kerkdienst te ontmaskeren. De vraag was hoe deze trends beoordeeld moeten worden in het licht van Schrift en traditie. Deze kan ik nu als voornamelijk negatief beantwoorden.

Mijn aanbevelingen zijn om weer te herbezinnen op wat liturgie nu eigenlijk is en welke vormen passend zijn. Daarbij de gereformeerde identiteit hervinden in de gezamenlijke voorgeschiedenis. Er zal tegenwicht tegen het individualisme gevonden moeten worden en eenheid en universaliteit. De eenheid in de liturgie in de gemeenschap met de kerk wereldwijd zoeken. Grondpatronen zouden in de diverse liturgieën wereldwijd zichtbaar kunnen zijn tegelijk met hun eigen '*couleur locale*.' De te gebruiken liederen moeten op Bijbelse inhoud beproefd worden en op bruikbaarheid. Hierbij is het gebruik van kerktaal heus niet zo vreemd. Het is inherent aan het kerk-zijn en een buitenstaander kan dat verwachten. Daarbij geeft een wat vastere structuur houvast en kan het helpen te groeien in het geloof. Het is aan de kerkleiders en de voorgangers om een tegenbeweging in gang te zetten.

Bibliografie

- Bakker, H. *Ze Hebben Lief, Maar Worden Vervolgd: Radicaal Christendom in de Tweede Eeuw En Nu*. 2 ed. Zoetermeer: Boekencentrum, 2006.
- Middelkoop, H.A.C. van. *Kerken Onderweg : Geschiedenis van Kerken in Nederland*. Barneveld: De Vuurbaak, 2009.
- Oskamp, P., N.A. Schuman, and M. Barnard. *De Weg van de Liturgie: Tradities, Achtergronden, Praktijk*. 3e dr. Zoetermeer: Meinema, 1998.
- Osmer, R. *Practical Theology An Introduction*. Grand Rapids Mich.: William B. Eerdmans Pub. Co, 2008.
- Schinkelshoek, Dick. "N.T. Wright: Hoognodig Weer Hele Psalmen Zingen." *Nederlands Dagblad*, October 31, 2014.
- Schnabel, P. "In Het Zicht van de Toekomst." Den Haag: Sociaal en cultureel planbureau, 2004.
- Selderhuis, H.J. *Handboek Nederlandse Kerkgeschiedenis*. 3e druk. Utrecht: Kok, 2014.
- Stoep, J. van der, and R. Kuiper. *Alles Wat Je Hart Begeert? : Christelijke Oriëntatie in Een Op Beleving Gerichte Cultuur*. Amsterdam: Buijten & Schipperheijn Motief, 2007.
- Weij, Jaco. *Geknipt Voor de Liturgie*. Amsterdam: Buijten & Schipperheijn Motief, 2014.